

Biskop Atle Sommerfeldt:

"Del i et hellig ansvar: Å vise omsorg for dem...."

Livstolkning og livsmestring i kirkens trosopplæring.

Biskopens fagdag 1.11.2013 for kateketer, menighetspedagoger og andre som jobber med kirkelig undervisning.

Utgangspunktet

Denne innledningen er ikke et sluttprodukt av en refleksjonsprosess, men snarere et utgangspunkt for å starte en utviklingsprosess i lys av den konklusjonen Fuglseth, Haakedal og Schmidt trekker i sin evaluering av lokale trosopplæringsplaner i KIFO-rapport 2012:3: "Det aspektet som verkeleg har potensiale i seg til å bli kjelde til fornying, er aspektet Livstolking og Livsmestring. Men vi konkluderer med at det er Livstolking og Livsmestring som er minst gjennomtenkt lokalt, og sannsynleg då det ein minst har arbeidd med. Slik sett trur vi ikkje at kyrkjelydane har fått utnytta det eventuelle fornyingspotensiale som ligg i dette aspektet" (s.115).

Hva er så Livstolkning og Livsmestring (LL) i en trosopplæringskontekst? Planen er ganske tydelig:

"Trosopplæringen **skal knytte an til barn og unges livssituasjon** og formidle troen slik at den dømte kan forstå sitt liv og sin virkelighet i lys av troen på Den treenige Gud. Dette kan gi den enkelte erfaringer og språk for å tolke sitt liv og sin fortelling i sammenheng med hvordan Gud handler i og gjennom historien. **Kristen livstolkning** innebærer å forstå seg selv og tilværelsen i lys av relasjonen til Gud, seg selv, andre mennesker og i forhold til resten av skaperverket. Dette **kan gi utrustning** til å leve livet i hverdag og høytid, i sorg og glede, i krise og oppbrudd, alene og i fellesskap.

Livsmestring handler om å kunne møte livet i gode og onde dager.

Å ha tro på egne ressurser og håp for framtiden.

Å være skapt og elsket av Gud gir grunnlag for et slikt håp".

LLs innhold blir tydelig når den sees i forhold til de to andre aspektene, kirkens tro og tradisjon og kristen tro i praksis. I disse to er formidling av kristen tro og hjelp til å leve livet

i lys av Jesu kjærlighet i fokus. Utgangspunktet tas her i Guds handling, hvordan den har manifestert seg i kirken og hvordan barn og unge kan utvikle sin kristne spiritualitet.

Særpreget ved LL er at utgangspunktet er barn og unges livssituasjon slik den faktisk erfares og leves. Det er vår samtids kontekst som setter dagsorden for denne delen av trosopplæringen. Mens fokuset i de to andre aspektene er Guds handling til frelse i kirken, er fokuset i LL menneskets handlinger og Guds møte med mennesket i historien, i samfunnet og i menneskets livserfaringer.

Denne konteksten skal settes inn i menneskets grunnleggende, fir-foldige relasjoner: Gud, seg selv, andre mennesker og skaperverket. Det er denne fir-foldige relasjonen som er den kristne troens livstolkingsplattform. Denne tolkningen av egen livssituasjon danner grunnlag for livsmestring som innebærer å tro på egne ressurser - som skapt og villet av Gud, og med håp for fremtiden forankret i Guds kjærlighet.

Trosopplæringens sentrum, Guds kjærlighet i Jesus Kristus, må i en kristen kirke forstås trinitarisk, det betyr Guds kjærlighet som Fader, Sønn og Hellig Ånd, som Skaper, Frigjører og Livgiver.

Den kristne troen er bekjennelsen til at Jesus Kristus, den korsfestede og oppstandne, har del i hele guddommen, og samtidig at Gud i Jesus ble menneske fullt ut og slik identifiserte seg med menneskets livssituasjon og kontekst. Det finnes ikke noe menneskelig som Gud er fremmed for. I LL inviteres barn og unge til å presentere sin livssituasjon uten «kryss og b», det er denne livssituasjonen, eller konteksten, som danner utgangspunktet for livstolkning og livsmestring.

Guds kjærlighet i Jesus Kristus manifesterer seg i hele Guds handling i verden og i kirken. Den er ikke lukket inne i kirken og er ikke begrenset til det vi vanligvis kaller frelseshistorien, hvis sentrale horisont ikke er livet i verden, men livet etter døden.

I KIFO-rapporten «Tilstandsrapport for Den norske kirke 2012» blir trosopplærerne bedt om å oppgi de tre viktigste målene for trosopplæringen (tabell 17, side 39). Målet formulert som «å gi barn og unge et personlig forhold til Jesus» scorer høyest og har 60% oppslutning. Magre 15 % svarer «å lære barn og unge å vise omsorg mot andre», 15% scorer også «utvikle toleranse og respekt for andre», mens bare 24% «at barna blir tryggere på seg selv». Ser vi dette sammen med evalueringen til Fuglseth, Haakedal og Schmidt, kan dette være en indikasjon på at trosopplærerne ser LLs fokus og beskrivelse som viktig, og i teologisk forstand har en for ensidig fokus på Jesus til fortregning av en helhetlig, trinitarisk Gudsforståelse. Det er for øvrig interessant å merke seg at når de samme blir spurt om hvordan barn og unge har utviklet seg ved å delta i trosopplæringstilbudene, blir bildet noe annerledes. Da scorer «Omsorg for andre» 58 % %, «Tryggere på seg selv» 56 % og «Toleranse/respekt» 52 %, mens «Personlig forhold til Jesus» bare 39 %. Dersom dette gapet oppleves av trosopplærerne slik at de ikke gjør det viktigste, må det føre til slitasje. Den gode siden ved dette er at dette kan indikere at praksis er bedre på LL enn det kan se ut ved første blikk.

Det er også interessant at når foreldrene blir spurt om hva de mener er viktig (Tabell 19, side 41), scorer «Respekt for medmennesker» høyest (95 % mener det er viktig), tett fulgt av «De kristne høytidene» (91 %), «Nestekjærlighet» (88 %), «Ansvar for jordkloden» (80 %), «Tilgivelse» (75 %) og hva dåpen er (73 %). Vi ser her at LL-tema er sentrale for foreldrene og ligger nærmere den faktiske praksis enn trosopplærernes ønsker. Det blir sentralt fremover for å holde oppe legitimitet og oppslutning, at trosopplæringen oppleves relevant for foreldrene. Disse tabellene indikerer at evalueringen har rett i at LL er særlig godt egnet til å gi trosopplæringen relevans.

Menneskets kontekst først

LLs innhold bestemmes mer spesifikt i kapitlet «Trosopplæringens innhold» (side 16). Overskriftene er i rekkefølge: Livs - og troshistorie, Personlig vekst, De store spørsmålene, Sentrale dimensjoner ved menneskelivet. Etter min oppfatning er dette utgangspunktet skjevt. Her begynner en «med å finne et språk for sin egen livs og troshistorie i lys av troen på Den treenige Gud som barna er døpt til». Da begynner en i Guds handling for oss, og ikke med den konteksten barnet selv er i og mister dermed lett særpreget ved LL.

Det er nok denne presiseringen og den utviklingsprosessen som kommuniseres i det sentrale materiale og som for mange definerer trosopplæringen, som gjør at når jeg går gjennom trosopplæringsplanene i Borg på LL er ofte dens særpreg utydelig og ofte til forveksling lik de tre andre aspektene.

Noen eksempler fra trosopplæringsplaner i Borg: «Lære om bakgrunnen for hvorfor vi feirer jul og påske» ligger nærmest kirkens tro og tradisjon, det samme gjelder vel barnehagegudstjenester som «skal gi barna mulighet til å oppleve kirken som en del av sin kultur». «Få oppleve Åndens frukt: Kjærlighet, glede fred, vennlighet, barmhjertighet og nestekjærlighet i forbindelse med HalloVenn» må vel sies å være nærmere kristen tro i praksis, og det er vel også «motivere foreldre til å synge sanger, be bønner og lese bibelfortellinger».

Tiltak knyttet til «De store spørsmålene» er få – men det finnes også gode eksempler som for eksempel fadderkurs om de store spørsmålene og filmkveld om meningen med livet. Det er flere som knytter til sentrale dimensjoner ved menneskelivet, særlig knyttet til vennskap og til sorg/død. Noen få tiltak kan knyttes til personlig vekst, særlig etablering av fellesskap og arenaer der barn og unge egen livserfaring er i fokus. Påfallende få har tiltak knyttet til tro/viten og møte med andre tros- og livssyn.

Det er også en betydelig svakhet i trosopplæringens innholdsbestemmelse at barna og ungdommens sosiale kontekst er nesten fraværende i eksemplene den nasjonale planen gir som veiledning. Det er sannsynligvis en del av forklaringen på hvorfor de lokale planene er meget begrenset når det gjelder et bredere sosialt og samfunnsmessig perspektiv. Perspektivet er i all hovedsak personalt og individuelt både i den nasjonale og i de lokale planene .

Nå er jeg klar over at en slik oppstilling av tiltak ikke yter rettferdighet til verken prosess eller innhold. Men jeg må samtidig si at planene generelt ikke forteller meg at situasjonen i Borg er annerledes enn den konklusjonen Hakedal og co trakk og som jeg innledet med.

En kontekstuell metode

En måte å utvikle LL videre i trosopplæringen er å tenke prosessen annerledes og lese de fire konkretiseringene hebraisk, dvs fra høyre mot venstre. Vi må i langt større grad begynne i konteksten – gjerne kalt «Sentrale dimensjoner ved menneskelivet» - men da inkludert mennesket i kultur og samfunn, for så håndtere de store spørsmålene som reises i konteksten og stimulere til personlig vekst – eller bedre, personlig refleksjon og handling, gjerne i grupper og i fellesskap. I denne prosessen identifiseres spørsmål og behov som en så leter etter ressurser for å håndtere i Bibelen, i kirkens tradisjon og hos hverandre. Min erfaring fra den globale kirke er at denne arbeidsmåten skaper fornyelse og åpner Bibelen og kirkens historie på en måte som bygger bro mellom livserfaringer og livstolkning og som så danner grunnlag for livsmestring.

Den arbeidsmåten jeg er oppvokst med fra 1960-tallets barne- og ungdomsarbeid var preget av at vi ble presentert et utvalg av det bibelske materiale og kirkens historie som fasit, og så var det min oppgave å finne ut om min virkelighet og livsfølelse passet til denne virkeligheten. Hvis den ikke gjorde det, var det mitt, meget alvorlige problem. Det er fra denne tradisjonen det kjente utsagnet kom: Jesus er svaret – men hva var egentlig spørsmålet? Svaret var klart, trosopplæringens oppgave var å få oss til å formulere det riktige spørsmålet.

Den kontekstuelle metoden starter et helt annet sted og knytter nær til aktuell faglitteraturs forståelse av livstolkning og livsmestring.

I heftet «Livstolkning og livsmestring» av Inga Harsem og Kari Jordheim, Diakonhjemmet Rapport 2011/7 - og som dere får et eksemplar av etterpå - anvendes filosofen Antonovsky som hevder at det avgjørende for hvordan man mestrer livets utfordringer er vår opplevelse av sammenheng som etableres ved:

- å forstå situasjonen, - eller konteksten
- ha tro på at vi kan finne fram til løsninger – erfaringer hentes fra mennesker i samme situasjon, i trosopplæringens sammenheng fra Bibelen og kirkens historie, der en også ser at det gir
- god mening i å forsøke å finne løsninger fordi det i disse ressursene alltid finnes tegn til håp om en annen fremtid.

Den kontekstuelle metoden møter mestringstenkingen ved at målet er å myndiggjøre mennesker – i trosopplæringen barn og unge – til å erfare og ha tillit til at de kan noe, kan være til nytte og blir subjekt i eget liv. Forutsetningen for mestring, hevder barnepsykiateren Hilchen Sommerschild, brukt av Harsem og Jordheim, er to hovedsøyler: **Tilhørighet** til et fellesskap som skaper forutsigbarhet og trygghet og som bekrefter vår verdi, og **kompetanse** som bygges ved å utføre oppgaver tilpasset det en klarer.

For egen del vil jeg gjerne tilføye at visdommen i Reinhold Niebuhrs bønn, senere adoptert av Anonyme Alkoholikere, er helt sentral mestringskompetanse:

Gud, gi meg slik sinnsro at
jeg formår å godta de ting jeg ikke kan forandre,
mot til å forandre de ting jeg kan,
og forstand til å se forskjellen.

Ved å fastholde denne realistiske ydmykheten, unngår en å forstå livsmestring innenfor vår tids **hovmodskultur**. Det er Dag Solstad som meget treffende betegner vår samtidskultur slik.

I romanen Armand V gir han et pregnant bilde av dette. Armand har fått Ascehougs verdenshistorie i 16 bind som en påskjønnelse. 4 av bindene handler om tidsperioder han selv har levd - og han er bare 50 år. Dette uttrykker vår tids - og kanskje særlig vår kultur i nordvest-Europa og USAs - forestilling om at vår tid er toppen av sivilisasjonens utvikling. Vår innsikt overgår alle tidlige tiders innsikt og det finnes ingen spørsmål vi ikke kan mestre og besvare. Er det noe vi ikke mestrer, skyldes det først og fremst manglende utnyttelse av det vi allerede vet og kan, og det er i alle fall forbigående. Med en slik ekstrem tro på at en selv kan mestre alt ved å klare alt og forandre alt, blir mange av oss sittende igjen med svarteper. Opplevelsen av å mislykkes blir stor fordi kulturen rundt en hevder at alt er mulig for alle – og får en det ikke til, er det ens egen skyld.

Den klassiske herlighetsteologien er sterkt influert av dette når den hevder at bare troen er solid nok, ordner Gud alt – og hvis ikke, er det troen som ikke er stor nok og god nok. Forestillingen om at Jesus er svaret på alt, tenderer i samme retning.

Men det er jo ikke slik at alle kan forandre alt. Og det er ikke slik at troen på Jesus ordner alle utfordringer. Selv i verdens beste land å leve i, er det mange mennesker, også troende, som sliter med livene sine – og mange barn og unge.

Blant dem som kommer til våre arenaer er også noen av de 100.000 barna som lever med foreldres ukontrollerbare alkoholbruk, de 10 % som driver med selvskading, som opplever opprivende skilsmisser, eller de 10 % som lever med å bli mobbet. 25 % av alle nordmenn har i en periode opplevd angst i diagnostisk forstand, det betyr at mange av våre barn og unge er vel kjent med foreldre og voksne som sliter med angst, i tillegg til at barn og unge selv kan slite med ulike former for angst. Vi må regne med at i de fleste menighetene er det 3-5 % barn og unge som kommer fra familier som lever under fattigdomsgrensen og som derfor vil ha vansker med å håndtere våre egenandeler.

Nå er det viktig å fastholde at mange barn som er sårbare og lever i krevende livssituasjoner klarer seg utmerket. For igjen å referere til Harsem og Jordheim, betyr det at barna har utviklet resiliens. I forskningen om dette operer en med risikofaktorer og beskyttelsesfaktorer. Kunnskapen om dette må utvikles til hvordan vi som kirkelig fellesskap kan bli endel av beskyttelsesfaktorene. Vi vet at også kirkelige miljøer kan være

en risikofaktor for mennesker og være et sted for stadige påminninger om at en ikke strekker til menneskelig, og ikke minst åndelig. Det er helt sentralt for en kirke som vil gi barn og unge kompetanse til livsmestring å sørge for at en blir et sted der beskyttelsesfaktorene utvikles og risikofaktorene minimaliseres. Slik sett er de mange fellesskapsbyggende trosopplæringstiltakene og broen over til kontinuerlige arenaer en naturlig del av LL.

La meg nå vende tilbake til et den globale kirke.

Fortellingen om Tamar – 2. Sam 13,1-22

Fortellingen om Tamar vil ikke forekomme som kjernetekst i noen trosopplæring hos oss. Men for voldsutsatte kvinner i Sør-Afrika ble fortellingen om Tamar en nøkkelfortelling for livstolkning og livsmestring.

Kvinnene var marginalisert på fire nivåer. De var fattige og levde i det vi vil kalle slum, de var svarte og marginalisert av apartheidregimet og den alminnelige rasismen i Sør-Afrika, de var kvinner og betraktet av mennene som mindreårige, og de hadde vært utsatt for voldtekt(er) og derfor stigmatisert og bærende på stor skam. Alt dette bidro til lav tro på egen mestring, ja, på muligheten til mestring. I en viss kristen tradisjon ble dette så tolket for kvinnene som uttrykk for Guds naturlige ordening – skaperordening om man vil - og som selvforskyldt og gjerne som resultat av synd, særlig dersom voldtekten hadde ført til at de var HIV-positive.

Det første kirken la til rette for, var grupper der kvinnene møttes, gjorde sammen det de måtte for å skaffe seg inntekt – for eksempel organisering av mikrokreditt systemer, håndverk eller matlaging, og samtale. De fortalte sine historier og arbeidet med å forstå hva det var som gjorde at de levde og erfarte det de gjorde. Konteksten ble forsøkt forstått. De leste at fortellingen om Israelfolkets utferd fra Egypt var en frigjøringshandling av slaver og undertrykte som skjedde fordi Gud hørte deres rop. Det var og er ingen skaperordening at folk som dem skulle være fattige og marginaliserte. Tvert om, Gud hørte og så dem, mens «Gud spredte dem som bar hovmodstanker i hjertet og støtte herskere ned fra tronen og sendte de rike tomhendte fra seg», for å sitere Marias lovsang i Lukasevangeliet.

Men hva med statusen som voldtatte? Det er her fortellingen om Tamar, kong Davids datter som ble voldtatt av sin bror, ble en nøkkel. Fortellingen om Tamar ble deres identifikasjonspunkt for å samtale om voldtektene. Når kong Davids datter hadde erfart dette, og åpenbart ikke fikk skylda for det, fikk deres liv et annet perspektiv. Men først og fremst ble tabuene brutt og de så at maktovergrepet ikke kunne forsvares. Det var overgriperen som skulle straffes, ikke den voldtatte. Kvinnene gjenfant sin verdighet og fikk mot til å arbeid for straff for overgriperne.

Fortellingen om Tamar er blitt en helt sentral trosopplæringstekst i store deler av Afrika. Jeg har selv sett slike kvinnegrupper i flyktningeleirer i Dafur, Aidsgrupper i Kahalitshaslummen utenfor Cape Town og blant voldtekstofre i Kongo. De oversette og

marginaliserte menneskene fant den oversatte bibelfortellingen og fant slik livstolkning og livsmestring.

Arenaen her var et sted kvinnene var trygge og ble invitert til å arbeide med noe de mestret og trengte. Det dannet grunnlaget for samtalen.

Et nærliggende eksempel er opplevelse av død i familien og også volden som våre barn og unge observerer tett på, gjennom mediene fra hele verden. Det er en kontekst så å si alle barn 0-18 opplever. Men opplevelsen er forskjellig og sorgen ulik. Både klagesanger, fortellinger om urettferdig død og visjoner om håp kan være ressurser, avhengig av spørsmålene som reises fra deres egen erfaring.

En rekke samfunnsforhold slår også tungt inn i barnas liv. Det kan være arbeidsledighet, men oftere i dagens Norge pendling, det kan være meldingene om klimakatastrofe og det kan være frykten for terror. Utfordringen er først å finne arenaene, for å skape tillit og tilhørighet til denne slik at samtalen blir reelle prosesser.

Men utgangspunktet må være at det er livssituasjonen som danner grunnlaget, og at en søker i Skriften og i kirkens historie etter råd, veiledning og tolkning. Spørsmålet er tydelig og legitimt, og svarene finnes.

Arenaene og tiltakene

Jeg ser at det mange steder etableres arenaer der fellesskap og, regner jeg med, samtalekultur utvikles. Det er svært viktig at slike etableres i tilknytning til lokalkirken slik at kirken blir et sted for tilhørighet og fellesskap. Men jeg lurer på om vi ikke i arbeidet med livstolkning og livsmestring også må vurdere å flytte trosopplæringen ut dit barn og unge er, i de mange aktivitetene de er med på,, men også der de bare henger, i naturen og på kjøpesentrene eller, som et av «best-practice»-eksemplene våre, flytter babysangen til sykehjemmet. Kontekstkompetansen hos oss er en forutsetning for å kunne oppfylle LL. Kanskje kommer vi tettere på dersom vi kommer dit mennesker lever sine liv og fra det stedet ledsager dem inn i kirkerommet.

Dette er den store forskjellen på Jesus og Johannes. Johannes utfordret folk til å komme til ham i ørkenen. Jesus gikk til menneskene der de var og levde sine liv. Det er jo slik Gud handlet da Gud slo opp sitt telt blant menneskene og gjorde seg tilgjengelig for oss. Det er ingen dårlig modell for kirkens trosopplæring i livstolkning og livsmestring.